

UOT: 37.0

Rəhiməxanım Rzabala qızı Məmmədzadə
Azərbaycan Dillər Universitetinin baş müəllimi,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru
<https://orcid.org/0009-0008-2256-3185>
E-mail: ragimaxanum.mamedzade@mail.ru
[https://doi.org/10.69682/arti.2025.92\(2\).77-81](https://doi.org/10.69682/arti.2025.92(2).77-81)

TƏLƏBƏLƏRİN MƏNƏVİ KEYFİYYƏTLƏRİNİN İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİ ÜZRƏ İŞLƏRİN PLANLAŞDIRILMASI

Рагимаханым Рзабала гызы Мамедзаде
старший преподаватель Азербайджанского Университета Языков
доктор философии по педагогике

ПЛАНИРОВАНИЕ РАБОТЫ ПО РАЗВИТИЮ НРАВСТВЕННЫХ КАЧЕСТВ СТУДЕНТОВ

Rahimakhanim Rzabala Mammadzade
senior lecturer at the Azerbaijan University of Languages
doctor of philosophy in pedagogy

PLANNING WORK TO DEVELOP THE MORAL QUALITIES OF STUDENTS

Xülasə. İnstitut və universitetlərdə tədris prosesində - mühazirə və seminarlarda tələbələrə bilik və məlumatlar verilir, onların peşəkar bacarıqları formalaşdırılır, təhsili də diqqət mərkəzində saxlanılır. Ancaq təlimdən sonra bu iş davam etdirilməlidir. Ümumtəhsil müəssisələrində və kolleclərdə olduğu kimi, ali təhsil müəssisələrində də tələbələrin tədris işləri ilə yanaşı, tələbələrin asudə vaxtlarında dərsdənkənar fəaliyyətləri də nəzərdə tutulur.

Açar sözlər: *planlaşdırma, tərbiyə işinin planlaşdırılması, tələbələr, tələbə qrupu, qrupun kuratoru*

Аннотация. В процессе обучения в институтах и университетах – на лекциях и семинарах – студентам предоставляются знания и информация, формируются их профессиональные навыки, при этом их воспитание также находится в центре внимания. Однако эту работу следует продолжить и после обучения. Как и в общеобразовательных учреждениях и колледжах, так и в высших учебных заведениях планируются воспитательные мероприятия для студентов, а также внеклассные мероприятия для студентов в свободное от учебы время.

Ключевые слова: *планирование, планирование воспитательной работы, студенты, студенческая группа, куратор группы*

Abstract. During the training process at institutes and universities – lectures and seminars – students are provided with knowledge and information, their professional skills are formed, and their upbringing is also the focus. However, this work should be continued after training. As in general education institutions and colleges, higher education institutions plan upbringing activities for students, as well as extracurricular activities for students in their free time.

Key words: *planning, planning upbringing work, students, student group, group supervisor*

İnstitut və universitetlərdə təlim prosesində – mühazirə və seminar məşğələlərində tələbələrə bilik və məlumatlar verilməklə, ixtisas bacarıqları formalaşdırılmaqla yanaşı onların tərbiyəsi də diqqət mərkəzində dayanır. Lakin

təlimdən sonrakı vaxtlarda bu iş davam etdirilməlidir.

Ümumtəhsil müəssisələrində, kolleclərdə olduğu kimi, ali təhsil müəssisələrində də tələbələrə aparılacaq tərbiyə işləri, asudə vaxtların

da onlarla aparılacaq auditoriyadankənar tədbirlər planlaşdırılır.

Auditoriyadankənar təhsil-tərbiyə işlərinin planlaşdırılması ayrı-ayrı qruplar, həmçinin universitet (institut) üzrə aparılır. Hər bir qrupa kuratorlar təhkim olunduğundan qruplar üzrə planlaşdırmanı – kurator, ümumuniversitet üzrə – tərbibə işləri üzrə prorektor aparır.

Kurator kimdir? Onun vəzifəsinə nələr daxildir? Bu suallara cavab verməyə çalışaq. Ali təhsil müəssisələrinə qəbul olunduqdan sonra tələbəsi bəzi yeni anlayışlarla tanış olurlar: rektor, prorektor, mühazirə, auditoriya, seminar məşğələsi, kollokvium, sessiya, kurator, professor, dekanlıq, dekan, kafedra, qrup, patok və s.

Akademik qrupun kuratoru bir növ ümumtəhsil məktəblərdə sinif rəhbərinin vəzifəsinə daxil olan işləri həyata keçirmək üçün təyin edilir. O, müəllimlərdən biri olur. Onun vəzifəsinə kafedranın, fakültənin və ya universitetin rəhbərliyi ilə qrup tələbələr arasında əlaqənin yaradılması daxildir. Ümumtəhsil məktəbinin sinif rəhbərindən məktəbdən fərqli olaraq, o, kuratorun vəzifəsinə tələbələrin valideynləri ilə ünsiyyətə girmək, demək olar ki, aid deyildir.

Akademik qrup kuratorunun başlıca fəaliyyət növlərindən biri I kurs tələbələrinin universitetə uyğunlaşmasına və tədris prosesinə qoşulmasına kömək göstərməkdir. Bu məqsədlə tələbələr dərəcəvəli ilə, ayrı-ayrı uyğun kafedralar, dekanlıqla, kitabxana, məşğələlərin keçirilməyi auditoriyalarla, yeməcxana ilə tanış edirlər.

Akademik qrupun kuratoru rəhbəri olduğu qrupla əlaqədar təlim-tərbiyə işlərini planlaşdırarkən istər tərbibənin məqsəd və vəzifələrini nəzərə almalı, eyni zamanda ali təhsil müəssisəsinin ümumi iş planını əsas götürməlidir.

Kurator tədbirlər planını tərtib edərkən tələbələrin bilik və tərbibəlilik səviyyələrini, maraq və meyllərini, psixoloji keyfiyyətlərini diqqət mərkəzində saxlamalıdır.

Qrupa aid tərbibəvi tədbirlər planı, adətən illik və yarımillik hazırlanır. Planlaşdırma zamanı bir sıra tələblər nəzərə alınmalıdır. Həmin tələblərə aiddir: məqsədaydınlığı, planın real olması, konkretlik tədbirin həyata keçirilməsi vaxtı və icraya məsul şəxs qeyd olunmalıdır), optimalıq, perspektivlik, yaşayışlıq, işdə rejimin gözlənilməsi, yerli şəraitin hesaba alınması.

Planlaşdırma ali məktəbin idarəetmə sistemində son dərəcə böyük əhəmiyyət daşıyan ha-

zırlıq mərhələsidir. Planlaşdırma tərbibə sisteminin nəticələrini və səmərəliliyini əvvəlcədən qabaqcadan aşkarlamağa öz köməyini göstərir.

Planlaşdırma tərbibə sisteminin nəticələrini və səmərəliliyini əvvəlcədən qabaqcadan aşkarlamağa öz köməyini göstərir.

Tələbə qrupunun iş planının tərtibi zamanı əvvəldə qrupun ümumi səciyyəsi öz əksini tapır. Bu, bir sıra hallarda qrupun pasportu adlandırılır. İş planında qrup fəallarının səciyyəsi öz ifadəsini tapır.

İş planının növbəti bölməsinə “Tələbə kollektivi arasında görülən işlər” adı verilir. Bu bölmədə tədris ili dövründə tələbələrle tərbibəvi tədbirlərin əsas məzmunu verilir. Buraya nələr daxildir? Aydınlıq gətirək: 1. Tələbələr əqli tərbibə işləri. 2. Mənəvi tərbibə işləri. 3. Hüquqi maariflənmə işləri. 4. Ekoloji və iqtisadi tərbibə işləri. 5. Əmək tərbibəsi və fiziki mədəniyyətin formalaşdırılması üzrə işlər. 6. Gənclər təşkilatı ilə işlər.

Planlaşdırma zamanı tələbələrin inkişaf qanunauyğunluqları və onların fərdi xüsusiyyətlərinin hesaba alınması məqsədəuyğundur.

Tələbələr arasında mənəvi maariflənmənin təşkili və mənəvi mədəniyyətin, düzgün davranış və rəftar tərzinin tərbibələndirilməsi işlərinin aparılması məqsədlə bu işin məqsədyönlü, məzmunlu, düzgün planlaşdırılması son dərəcə əhəmiyyətlidir.

Universitetdə təlim-tərbiyə prosesinin planlaşdırılması zamanı aşağıdakılar diqqət mərkəzində dayanmalıdır. Planlaşdırma:

1) Müəyyən vaxtda işin məzmununu müəyyən etməyə imkan verir.

2) Mənəvi keyfiyyətlərin inkişaf etdirilməsinin müxtəlif formalarını, üsul və vasitələrini nümayiş etdirməyə kömək göstərir.

3) Fəaliyyətin vaxtli-vaxtında, sistemli və məqsədyönlü şəkildə təşkilini kömək göstərir;

4) Müəllimin peşəkar inkişafını təmin edir.

Tələbə qrupunun tərbibəvi iş planı iki əsas məqsədi izləməlidir:

1. Təhsil müəssisəsinin qarşısında duran tərbibə, o cümlədən mənəvi tərbibə prosesinin xüsusiyyətlərini özündə əks etdirməlidir.

2. Qrupun inkişaf səviyyəsinə, imkan və tələblərinə cavab verən şəkildə olmalıdır.

Akademik qrupun kuratoru tərbibəvi iş planının müasir ali təhsil müəssisəsinin məqsədini və vəzifələrini, rəhbərlik etdiyi qrupun ümumi

inkişaf səviyyəsini, tələbələrin hər birinin fərdi xüsusiyyətlərini, maddi imkanlarını, mənəvi, psixoloji və fiziki imkanlarını, sağlam həyat tərzinə hansı səviyyədə yiyələnmələrini hesaba almaqla tutulur.

İş planının girişində ("Qrupun pasportu"nda) tələbələrin ümumi sayı, oğlanların və qızların, əlaçılarının sayı, adları, ata adları və soy adları öz əksini tapır. Haqqında danışılan hissədə eyni zamanda akademik qrupun kuratorunun, qrup nümayəndəsinin, qrup üzrə gənclər təşkilatı nümayəndəsinin, qrup üzrə özünüidarə orqanı rəhbərinin adları (ata adları, soy adları) qeyd olunur.

Təbiyə, o cümlədən mənəvi keyfiyyətlərin aşılınması işlərinin planlaşdırılması aşağıdakı vəzifələrin həyata keçirilməsinə yönəlik:

1) istiqamətləndirici (müəyyənləşdirən), yəni konkret istiqamətləri və fəaliyyət növlərini özündə birləşdirir;

2) Proqnozlaşdırma – ideyanı göstərir və konkret hərəkətlərin köməyiylə nəticələri diqqət mərkəzinə gətirir;

3) Təşkilati vəzifə vasitələri özündə birləşdirir. Fəaliyyətin təşkili zamanı onun obyektinə və subyektinə aşkarlanır, fəaliyyətin ardıcılığı meydana çıxır: Kim? Nə? Nə vaxt? Harada? Nə etməli?

4) Nəzarət, başqa sözlə, müəllimin özü iş planından faydalanaraq, verilən tapşırıqların icrasına nəzarəti həyata keçirərək, plana uyğun fəaliyyətləri reallaşdırır.

Akademik qrupun təbiyə işləri planı layihə halında hazır olduğu təqdirdə o, ilk növbədə qrup fəalları, daha sonra qrupun bütün tələbələri ilə müzakirə edilir ki, əlavə təkliflər irəli sürüldükdə onları nəzərə almaq mümkün olsun.

İş planı hazır olduqda ona müvafiq dekanlıq baxaraq təbiyə işləri üzrə prorektorla təqdim edilir. İş planı prorektor tərəfindən təsdiq edilir və akademik qrupun kuratoru artıq işə başlayır, nəzərdə tutulmuş tədbirləri qrup fəalları ilə təşkil edib həyata keçirirlər.

Ali təhsil müəssisəsində təbiyə işlərinin planlı, məqsədyönlü təşkili və həyata keçirilməsi məqsədilə təbiyə işləri üzrə prorektor ştatı müəyyənləşdirilmişdir. Prorektor da ali təhsil müəssisəsinin təbiyəvi iş planını hazırlamalı və universitetin elmi şurasında təsdiqinə nail olmalıdır. Ali təhsil müəssisəsinin təbiyəvi iş planı adətən iki cür hazırlanır: 1) perspektiv iş planı; 2) cari təqvim iş planı.

Perspektiv iş planında prorektorun tədris ili ərzində həyata keçirəcəyi işlər öz ifadəsini tapır. Bildiyimiz kimi, təbiyə işi mürəkkəb, çoxcəhətli, dialektik və ziddiyyətli bir işdir. Onun hər bir xüsusiyyətini irəlicədən doğru-dürüst müəyyənləşdirmək olmur. Perspektiv plan ümumi xarakter kəsb edir.

Cari təqvim iş planı. Cari təqvim planı, bir qayda olaraq rüblük, aylıq və həftəlik hazırlanır, dəqiqliyi və konkretliyi ilə fərqlənir.

Akademik qrupun kuratoru rəhbəri olduğu qrupla əlaqədar təlim-təbiyə işlərini planlaşdırarkən istər təbiyənin məqsəd və vəzifələrini nəzərə almalı, eyni zamanda ali təhsil müəssisəsinin ümumi iş planını əsas götürməlidir.

Kurator tədbirlər planını tərtib edərkən tələbələrin bilik və təbiyəlilik səviyyələrini, maraq və meyllərini, psixoloji keyfiyyətlərini diqqət mərkəzində saxlamalıdır.

Qrupa aid təbiyəvi tədbirlər planı, adətən illik və yarımillik hazırlanır. Planlaşdırma zamanı bir sıra tələblər nəzərə alınmalıdır. Həmin tələblərə aiddir: məqsədaydınlığı, planın real olması, konkretlik tədbirin həyata keçirilməsi vaxtı və icraya məsul şəxs qeyd olunmalıdır), optimallıq, perspektivlik, yaşayış uyğunluq, işdə rejimin gözlənilməsi, yerli şəraitin hesaba alınması.

Tələbə qrupunun iş planının tərtibi zamanı əvvəldə qrupun ümumi səciyyəsi öz əksini tapır. Bu, bir sıra hallarda qrupun pasportu adlandırılır. İş planında qrup fəallarının səciyyəsi öz ifadəsini tapır.

İş planının növbəti bölməsinə "Tələbə kollektivi arasında görülməli işlər" adı verilir. Bu bölmədə tədris ili dövründə tələbələrle təbiyəvi tədbirlərin əsas məzmunu verilir. Buraya nələr daxildir? Aydınlıq gətirək: 1. Tələbələr əqli təbiyə işləri. 2. Mənəvi təbiyə işləri. 3. Hüquqi maariflənmə işləri. 4. Ekoloji və iqtisadi təbiyə işləri. 5. Əmək təbiyəsi və fiziki mədəniyyətin formalaşdırılması üzrə işlər. 6.. Gənclər təşkilatı ilə işlər.

Tələbələr arasında mənəvi maariflənmənin təşkili və mənəvi mədəniyyətin, düzgün davranış və rəftar tərzinin təbiyələndirilməsi işlərinin aparılması məqsədilə bu işin məqsədyönlü, məzmunlu, düzgün planlaşdırılması son dərəcə əhəmiyyətlidir.

Tələbə qrupunun təbiyəvi iş planı iki əsas məqsədi izləməlidir:

1. Təhsil müəssisəsinin qarşısında duran tərbiyə, o cümlədən mənəvi tərbiyə prosesinin xüsusiyyətlərini özündə əks etdirməlidir.

2. Qrupun inkişaf səviyyəsinə, imkan və tələblərinə cavab verən şəkildə olmalıdır.

Akademik qrupun kuratoru tərbiyəvi iş planının müasir ali təhsil müəssisəsinin məqsədini və vəzifələrini, rəhbərlik etdiyi qrupun ümumi inkişaf səviyyəsini, tələbələrin hər birinin fərdi xüsusiyyətlərini, maddi imkanlarını, mənəvi, psixoloji və fiziki imkanlarını, sağlam həyat tərzinə hansı səviyyədə yiyələnmələrini hesaba almaqla tutulur.

İş planının girişində ("Qrupun pasportu"nda) tələbələrin ümumi sayı, oğlanların və qızların, əlaçılarının sayı, adları, ata adları və soy adları öz əksini tapır. Haqqında danışılan hissədə eyni zamanda akademik qrupun kuratorunun, qrup nümayəndəsinin, qrup üzrə gənclər təşkilatı nümayəndəsinin, qrup üzrə özünüidarə orqanı rəhbərinin adları (ata adları, soy adları) qeyd olunur.

Akademik qrupun tərbiyə işləri planı layihə halında hazır olduğu təqdirdə o, ilk növbədə qrup fəalları, daha sonra qrupun bütün tələbələri ilə müzakirə edilir ki, əlavə təkliflər irəli sürüldükdə onları nəzərə almaq mümkün olsun.

İş planı hazır olduqda ona müvafiq dekanlıq baxaraq tərbiyə işləri üzrə prorektora təqdim edilir. İş planı prorektor tərəfindən təsdiq edilir və akademik qrupun kuratoru artıq işə başlayır, nəzərdə tutulmuş tədbirləri qrup fəalları ilə təşkil edib həyata keçirirlər.

Tərbiyə işlərinin planlaşdırılması zamanı aşağıdakı tələblərin nəzərə alınması işin xeyrinə olardı:

Məqsədyönlülük – qarşıda duran vəzifələrin aydın təsəvvür edilməsi.

2. Obyektivlik – ali təhsil müəssisəsinin fəaliyyət imkanları, müəllim və tələbələrin imkanlarına dair biliklər.

3. Perspektivlik – fəaliyyətin məqsədləri bəyanıldıkda, anlaşılan, əlçatan olduqda.

4. Mürəkkəblilik – forma, üsul, vasitə və fəaliyyət növlərinin vəhdəti, qarşılıqlı əlaqənin olması.

5. Davamlılıq – vaxtilə qazanılan təcrübənin hesaba alınması, təkrarçılığa yol verilməməsi,

Ali təhsil müəssisəsində tərbiyə işlərinin planlı, məqsədyönlü təşkili və həyata keçirilməsi məqsədilə tərbiyə işləri üzrə prorektor ştatı müəyyənəşdirilmişdir. Prorektor da ali təhsil

müəssisəsinin tərbiyəvi iş planını hazırlamalı və universitetin elmi şurasında təsdiqinə nail olmalıdır. Ali təhsil müəssisəsinin tərbiyəvi iş planı adətən iki cür hazırlanır: 1) perspektiv iş planı; 2) cari təqvim iş planı.

Perspektiv iş planında prorektorun tədris ili ərzində həyata keçirəcəyi işlər öz ifadəsini tapır. Bildiyimiz kimi, tərbiyə işi mürəkkəb, çoxcəhətli, dialektik və ziddiyyətli bir işdir. Onun hər bir xüsusiyyətini irəlicədən doğru-dürüst müəyyənəşdirmək olmur. Perspektiv plan ümumi xarakter kəsb edir.

Cari təqvim iş planı. Cari təqvim planı, bir qayda olaraq rüblük, aylıq və həftəlik hazırlanır, dəqiqliyi və konkretliyi ilə fərqlənir.

Təhsil müəssisələrində, o cümlədən institut və universitetlərdə bir qayda olaraq tərbiyəvi iş planının 3 növündən istifadə edirlər: **perspektiv, illik, cari.**

Planlaşdırmanın müddətləri planlaşdırmanın məqsədləri nəzərə alınmaqla müəyyən olunur. Belə ki, **perspektiv plan** ali təhsil müəssisəsini təxminən 4 ilini əhatə edir.

Perspektiv planın çox təfərrüatlı olması tələb edilmir. O, müəyyən bir dövrdən ötrü institut və ya universitetin fəaliyyəti və inkişafı üçün zəruri təlimatları müəyyənəşdirir. Perspektiv planın quruluşuna daxildir: planlaşdırılan dövr üçün tələbə qrupunun qarşısında dayanan məqsədlər; tələbə kollektivinin illər üzrə inkişaf perspektivləri; tələbələrin müxtəlif kurslara, treninq və seminarlara cəlbə və s.; müəllim və tələbələrin sosial müdafiəsi, onların yaşayış və istirahət şəraitinin yaxşılaşdırılması.

İllik plan tərbiyə işləri bir tədris ili üçün planlaşdırılır.

İllik planın quruluşu: Tələbə qrupunda ötən tədris ilində aparılan təhsil-tərbiyə işlərinin nəticələrinin yığcam təhlili və yeni tədris ilində qarşıda duran vəzifələrin müəyyənəşdirilməsi; təhsil-tərbiyə prosesinin keyfiyyətinin yüksəldilməsi ilə bağlı professor-müəllim kollektivinin işi; ali məktəbdaxili və qrupdaxili nəzarət sistemi və s.

Cari planlaşdırma müvafiq gün ərzində həyata keçirilməsi nəzərdə tutulan işlərin planlaşdırılması ilə bağlıdır.

Ali təhsil müəssisələrində tədbirlər, adətən rüb, ay, həftə və tarix üzrə təşkil olunaraq həyata keçirilir.

Akademik qrupun kuratoru ilə tələbələr arasında qarşılıqlı əlaqənin xarakteri və səviyyəsi bəzi məqamlardan xeyli dərəcədə asılıdır: tələbələrin yaşından, kuratorun, tərbiyə işləri ilə məşğul olan müəllimlərin hazırlığından və planlaşdırma növündən.

Problemın aktuallığı. Ali təhsil müəssisələrində təhsil-tərbiyə işlərinin planlaşdırılması mühüm

vəzifələrindən biridir. Ona görə də bu mövzuya müraciət olunması aktualdır.

Problemın yeniliyi. Tələbələrin mənəvi keyfiyyətlərinin inkişaf etdirilməsi üzrə işlərin planlaşdırılması diqqət mərkəzinə gətirilmişdir.

Problemın praktik əhəmiyyəti. Məqalə magistrant, doktorant və dissertantlar üçün faydalı olacaqdır.

Ədəbiyyat

1. Abbasov, A.N. Pedagogika: Müntəxəbat: Ali təhsil müəssisələri üçün dərs vəsaiti / A.N. Abbasov, R.R. Məmmədşad, L.A. Məmmədli. -Bakı: Mütərcim, -2021. – 608 s.
2. Abbasov, A.N. Pedagogika nəzəriyyəsi və tarixi: Ali təhsil müəssisələri üçün dərslik / A.N. Abbasov, L.A. Məmmədli, İ.B. Əmirəliyeva. -Bakı: Mütərcim, -2022. – 608 s.
3. Abbasov, A.N. Pedagogika: Ali təhsil müəssisələri üçün dərslik / A.N. Abbasov, H.Ə. Əlizadə. -Bakı: Mütərcim, -2024. – 608 s.
4. Məmmədli, L.A. Pedagogika nəzəriyyəsi: Ali təhsil müəssisələri üçün dərs vəsaiti / L.A. Məmmədli. -Bakı: Mütərcim, -2022. – 608 s.

Redaksiyaya daxil olub: 03.04.2025